

XITOIY MIFOLOGIYASIDA OLAM VA ODAM YARALISHIDAGI QARASHALAR

Yalgasheva Shoxsanam Faxridinovna
Samarqand davlat chet tillar instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada Xitoy davlatining qadim zamonlardagi an'anaviy madaniyati mahsuli hisoblangan xitoy mifologiyasi, qadimgi odamlarning tabiat hodisalari va ijtimoiy hayot haqidagi ibtidoiy fantaziyasi haqida fikr yuritiladi. Xitoy mifologiyasi, odatda, qadimgi jamiyatda og'zaki hikoyalar, ertaklar, romanlar, marosimlar, raqslar yoki operalar orqali tarqaladigan qadimgi afsonalar, tarixlar, dinlar va marosimlar to'plamini anglatadi. Ayrim jihatdan qadimiy miflar haqiqiy tarixning bir qismi sifatida qabul qilinadi. Odatda, diniy mifologiya bilan bog'liq rivoyatlar tabiat va tirik jonzotlarning paydo bo'lishi va shu asosda hayot jarayonining boshlanishi turli asoslarda talqin qilingan. Mazkur maqolada diniy mifologiyalarning ana shu jihatlariga to'xtab o'tiladi.

Kalit so'zlar: mifologiya, olamning yaralishi, Fusi, Nyuva, sariq loy(tuproq)

KIRISH

Ma'lumki, adabiyot qayerda va qaysi sharoitda shakllangan bo'lmasin, uning ibtidosi doim xalq mifologiyasiga asoslanadi. Qadimgi Xitoy mifologiyasi ibtidoiy jamiyatning turli tabiat hodisalarini tafakkur va tasavvur orqali oqilona tushuntirishga urinishlari natijasida vujudga kelgan. Ammo o'sha davrda odamlar tushunchasining hozirgi davrga nisbatan takomil etmaganligi tufayli u ko'pincha sirli rangga burkangan holda tavsiflanadi. Boshqa tomondan, antik miflar ham qadimgi jamiyatning timsoli hisoblanadi. Afsonaviy qahramonlarning aksariyati ibtidoiy odamlarning tasavvurlaridan kelib chiqqan. Ovchilik rivojlangan qabilalar orasida yaratilgan miflarning aksariyati ovchilik bilan; dehqonchilik rivojlangan qabilalar orasida yaratilganlari esa, asosan, qishloq xo'jaligi bilan bog'liq miflar bo'lgan. Miflarning

qahramonlari o'lmis bo'lib, ular turli xil tabiiy xudolar va ilohiy qahramonlarni o'z ichiga oladi. Mif sujeti odatda o'zgarish, ilohiy kuch, latifa, urush, muhabbat va hokazolar tarzida ifodalanadi. Xitoy adabiyotida olamning yaralishi haqidagi miflarda osmon va yerning yaratilishi, inson va barcha narsalarning kelib chiqishi haqidagi voqea-hodisalar haqida hikoya qilinadi. Olamning yaralishi bilan bog'liq miflar tabiat va olamni inson bolaligidagi fantaziya shaklida sodda tushuntirish va tasvirlash bo'lib, ibtidoiy odamlarning olam hamda insonlarning kelib chiqishi haqidagi asl tushunchalarini aks ettiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Qadimgi Xitoydagi olamning yaralishi bilan bog'liq miflar Pangu hikoyasi bilan mashhur. Olamning yaralishi haqidagi miflar asosan ikki jihatga ega:

1. Osmon va yerning yaratilishi, jumladan, dunyo va barcha narsalarning vujudga kelishini tushuntiradi va tasvirlaydi;
2. Insonning, jumladan, millatning kelib chiqishini tushuntiradi.

Osmon va yerning ochilishi haqidagi afsona turli etnik guruhlarda deyarli bir xil shakl-shamoyilga, ma'noga ega. Ibtidoiy odam ishlab chiqarish quvvati va aql-idrokining takomil topmaganligi tufayli tabiiy olamning kelib chiqishini tushuna olmagan. Ular faqat o'zlarining sodda hayotiy tajribalari asosida tasavvur va taxmin qilishlari mumkin edi. Shunday qilib, olamning yaralishi haqidagi miflar paydo bo'lgan. Osmon va yerning yaratilishi haqidagi afsonani uch toifaga bo'lish mumkin:

- osmon va yerning xudolar tomonidan yaratilishi;
- barcha narsaning devlar tomonidan o'zgartirilishi;
- tabiiy evolyutsiya natijasida dunyoning shakllanishi.

Gigant metamorfoz - masalan, xan millatiga mansub Pangu haqidagi afsonada betartib dunyoda Pangu osmonning ko'tarilishi va yerning qalinlashishi bilan cheksiz bo'y ko'targanligi tasvirlangan. Uning ko'zlari, sochlari, oyoq-qo'llari, qon tomirlari mos ravishda quyoshga, oy va yulduzga, tog' va daryoga, o't va daraxtga, dengiz va daryoga aylanganligi aytiladi. Bu turdagi miflarda dunyodagi hamma narsa xudolar va odamlardan tug'ilganligi tasvirlanadi.

Tabiiy evolyutsiya - bu xayoliy osmon va yerning tabiiy shakllanish jarayoni haqidagi, na kashshof xudolarning yaratilishi, na gigantlarning o'zgarishini tasvirlaydi, bu mutlaqo tabiiy evolyutsiya natijasida olamning yaralishini tushuntiradi. Olamning yaralishi bilan bog'liq miflarda insoniyatning kelib chiqishini tushuntirish va millatning kelib chiqishi mazmuni ko'pincha birlashtirilib, xalqning hamda insoniyatning kelib chiqishi bir vaqtda ko'rib chiqiladi.

Miflarda xudolarning inson qo'lidan kelmaydigan xatti-harakatlari haqida hikoya qilinadi. Agar odamlar olamdagi hamma narsaning kelib chiqishini tushuntirmoqchi bo'lsalar, ular nafaqat dunyoning yaratuvchisi, balki butun insoniyatning ajdodi bo'lgan buyuk ma'buda Nyuvani tasavvur qilishadi.

Qadimgi mifologiyada qahramon xudolar haqida ham bir qancha hikoyatlar mavjud bo'lib, bu qahramon xudolarning avlodi ham ibtidoiy inson fantaziyasi mahsulidir. O'sha davrda mehnat unumdorligi past bo'lganligi sababli odamlar kuchli tabiiy kuchlar ta'sirida yuzaga kelgan har xil ofatlarni yengib o'ta olmas edilar, shuning uchun odamlar g'ayritabiiy qobiliyatga ega bo'lgan qahramon xudolar yaratilishini tasavvur qilganlar. Bu qahramon xudolar ularni tabiatni mag'lub etishga, zabt etishga yetaklovchilar hisoblanib, ularning fantaziyasida odamlarning himoyachisi va do'sti bo'lgan.

Darhaqiqat, odamlarning tasavvurlari va fantaziyalarida yaratilgan bu qahramon xudolar ko'pincha qabila ichida ajoyib donishmandlik va iste'dod bilan paydo bo'lgan va qabilani qahramonlik yutuqlarini yaratishga olib kelgan. Ko'rinib turibdiki, bunday afsonalarning paydo bo'lishi, bir tomondan, insonning qandaydir mehnat tajribasi va donishmandligini umumlashtirish va jamlash, ibtidoiy xalqlarning to'plangan mehnat tajribasi va donoligi uchun maqto'vni ko'rsatishi, g'alaba qozonishga bo'lgan kuchli intilish va ishonchini ko'rsatgan.

Bundan tashqari, qadimgi miflarda ibtidoiy odamning ma'lum tabiiy to'siqlarni yengib o'tishga, mehnat qilish jarayonidagi qiyinchiliklarni kamaytirishga va mehnat unumdorligini oshirishga intilishi aks ettirilgan o'zga sayyoraliklar va begona narsalar haqida hikoyaning bir turi ham mavjud bo'lgan.

Ibtidoiy jamiyatda odamlar o'zlarining tor hayotiy tajribasiga tayanib, tasavvur va fantaziya orqali shaxslashgan xudolar qiyofasini yaratadilar, sodda tafakkuriga ko'ra, tabiat hodisalarini tushuntirish, tabiiy kuchlarni zabt etish va ularga hukmronlik qilish uchun xudolar haqidagi ko'plab hikoyalarni yaratadilar. Bu hikoyalar qadimgi odamlar orasida og'zaki ravishda keng tarqalgan va keyingi avlodlar ularni miflar, afsonalar deb atashgan. Umuman, miflar tabiat hodisalari, ibtidoiy insonning tabiat bilan kurashi, ijtimoiy hayotning keng badiiy umumlashmalarida aks ettirilishidir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Adabiyotshunoslik sohasidan ma'lumki, adabiy janrlarda turli obrazlar, ramzlar uchrashi kuzatiladi. Adabiy janrlarda uchraydigan obrazlar har bir xalqning mentalitetidan, uning urf-odatlaridan kelib chiqqan holda turli xususiyatlarni ifodalaydi. Xususan, xitoy adabiyotiga nazar tashlaydigan bo'lsak, uning uzoq vaqtlar mobaynida shakllanib, sayqallanib borganligini ko'rishimiz mumkin. Ayniqsa, xitoy mifologiyasining qahramonlari, ulardagi diniy qarashlarning shakllanishi va rivojlanib borish bosqichlari e'tiborni tortadi. Xitoy xalqi diniy marosimlarining o'zgachaligi, jozibadorligi bilan madh etilgan bir qancha asarlarni ham tahlil qilib chiqish jaroyonida o'zbek xalqi diniy marosimlaridan ko'pgina farq qiladigan jihatlari ham o'rganildi. Xitoy xalqi bayramlarining bizning bayramlardan farqi shundaki, har bir bayram o'zining hanuzgacha, aynan shunday, hanuzgacha xalq ishonib keladigan afsonaviy tarixiga ega. Bayramlarning kelib chiqish tarixi nihoyatda afsonaviy hamda mifologik qarashlarga boy bo'lsa-da, xitoy xalqi mazkur afsonalarga ishonib, afsonalar voqealarida aks etgan holatlarni o'z hayot tarziga uyg'unlashtirib kelmoqda, afsonalarda mavjud madaniyatni hozirda ham o'z milliy qarashlarida va milliy madaniyatiga o'rnatib kelmoqda. Hozirga qadar bayram afsonalarini avlodlarga xuddi yaqin o'tmishda bo'lib o'tgandek, mazkur afsonalarning guvohi bo'lgandek o'zgacha zavq va ishonch bilan aytib kelishmoqda. So'nggi yillarda sinologlar tomonidan xitoy mifologiyasining o'ziga xos xususiytalari yanada mukammal holda yoritib berilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqorida xitoy mifologiyasi, uning o'ziga xos xususiyatlari haqida biroz tanishib chiqdik. Keling, miflardagi o'ziga xoslik va ular bilan biroz tanishish maqsadida quyida bir nechta miflarni o'qib uni tahlil qilib chiqaylik.

Fusi haqidagi afsona

Imperator Fuxi nomi bilan tanilgan afsona juda qiziqarli bo'lib, unda asosan Fusining ko'plab ixtirolari haqida gap boradi. U haqidagi mif va afsonalar voqealaridan ma'lum bo'lishicha, Fusi o'rgimchak to'rlariga taqlid qilib, baliq ovlash to'rlarini yasagan. Bundan tashqari, Fusi va Nyuva turmush qurganligi haqida afsonalar mavjud. Bu turdagi miflar, asosan, G'arbiy Xan sulolasi davrida paydo bo'lgan.

Nyuva haqidagi afsona

Nyuva - Xitoy mifologiyasida yaratilish ma'budasi bo'lib, bu ibtidoiy jamiyatdagi matriarxal urug'-aymoq davridan qolgan buyuk ma'buda obrazidir.

Nuva afsonasining ikkita asosiy jihati bor. Ulardan biri odamlarning yaratilishi bo'lib, afsonalarga ko'ra, Nyuva insonni sariq loydan yaratgan. Keyinchalik arqonini loyga botirib sachratadi va sachragan har bir loy ko'p odamlarga aylanadi. Ikkinchisi esa osmonni yaratishdir. Rivoyatlarda aytilishicha, qadim zamonlarda osmon qulab, olov yonib, suv toshqini, yovvoyi qushlar, jonivorlar odamlarga zarar yetkazgan. Nyuva osmonni tiklash uchun besh rangdagi toshni eritadi: toshbaqaning oyoqlarini kesib, osmonni ushlab turish uchun uni yer atrofida o'rnatadi. Nyuva, shuningdek, Xitoy miflari va afsonalarida toshqinga qarshi kurashning eng qadimgi qahramoni sifatida ham gavdalangan. Bundan tashqari, Nyuva odamlar uchun nikoh tizimini o'rnatgan, ya'ni yigit va qizlarning turmush qurishi va ko'payishiga imkon bergani haqidagi afsonalar ham mavjud. Uni nikoh ma'budasi deyishimiz ham mumkin. Xitoy mifologiyasi xalqning ishonch-e'tiqodi, dunyoqarashi, hayot tarzi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ming yillar davomida xalq xotirasida saqlanib kelmoqda.

Umuman olganda, xitoy tilini, xitoy madaniyati va adabiyotini o'rganuvchilar xitoy xalqi miflarini, rivoyat va afsonalari haqidagi ma'lumotlarini bilishlari ham muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nizomiddinov N.G'. "Qadimgi xitoy tarixi, diniy e'tiqodi va madaniyati". – Toshkent.: 2014, -B. 333.
2. Tilovov O.Z "Xitoy tilini o'rganuvchi talabalar tomonidan natija to'liqllovchilarini o'rganish jarayonidagi duch kelinayotgan muommolari va ularning yechimi" // ijssr. 2023. №5.
3. Ziyamuxamedov J. "Xitoy adabiyoti tarixi janrlar tipologiyasi". -Toshkent.: 2015, -B. 156.
4. Ziyamuxamedov J. "Xitoy dramaturgiyasi". -Toshkent.: 2010, -B. 30.
5. Lun Yuy. "Suhbat va mulohazalar". -Toshkent.: 2014, -B. 67.
6. "汉语外来词词典", 商务印书馆。北京。岑麒祥：1990。
7. 翻新明。外交使用文书大全。-北京：世界知识出版社，1994。
8. Xitoycha-o'zbekcha rasmlı lug'at.

https://scholar.google.com/citations?user=4_YzbJoAAAAJ&hl=ru